

KAMPEN OM ALKOHOLSPØRGSMAALET

Det Bratt'ske System for Spiritussalg

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 25. Januar 1916

Af

Cand. polit. **Sven Røgind.**

Medens Ædrueligheden i det sidste halvhundrede Aar baade her og i vore Nabolande stadig er blevet større — under Indflydelse af mange Forhold af økonomisk og kulturel Natur —, har Afholdssagens Forkæmpere, saa mærkeligt det end lyder, med større og større Iver taget Forbudstanken op. Den Afholdssag, der i sit Udspring var en fornuftig og sikkert ogsaa paakrævet Propaganda for større Ædruelighed og hvis Hovedvirksomhed var et nyttigt og menneskekærligt Redningsarbejde udført i al Stiltfærdighed, træder os nu i Møde som en Massebevægelse, der under Trudser og Larm forlanger ikke Ædruelighed, men fuldstændig Afskaffelse af Alkoholnydelse under hvilken som helst Form. Den tilsyneladende Inkonsekvens heri bortforklarer man ved at sige: Brug avler Misbrug. Vil man Ondet til Livs maa man til Kilden, standse al Brug. Sætningen siger intet andet end det selvfølgelige, at Misbrug er en Form for Brug. Den skyder netop til Side det Problem, der skulde løses:

at hindre Misbrugen uden at hindre Brugen. Thi der er endnu aldrig fra Forbudsforkæmpernes Side ført noget fyldestgørende Bevis for, at selve den maadeholdne Brug af Alkohol er skadelig. Lægerne er uenige, men de fleste benægter det. Ved en for nogle Aar siden foranstaltet Enquete mellem en Række fremragende tyske Videnskabsmænd og praktiserende Læger udtalte det overvejende Flertal (over 80 af de adspurgte 93) sig for, at det maadeholdne Forbrug af Alkohol maatte anses for uskadeligt for voksne, sunde Personer, og at fuldkommen Afholdenhed var en overflødig Forsagelse¹⁾. De almindelige Erfaringer synes ogsaa at tale i samme Retning. Samfundsøkonomisk kan overfor det maadeholdne Brug ikke indvendes andet og mere end overfor Kaffe, The, Tobak og meget andet, at det er et ikke strengt nødvendigt Forbrug; men deraf kan ikke sluttes, at det ikke er et berettiget Forbrug. Ved at sætte Forbudskravet paa Programmet og koncentrere alle Anstrengelser paa dette Kravs Gennemførelse har Afholdsbevægelsen i Virkeligheden givet op overfor den Opgave i Samfundsudviklingen, der var stillet den. Man søger at retfærdiggøre sig ved at pege paa det elastiske i Begrebet Maadehold. Hvad er Brug, hvad er Misbrug? Det skal indrømmes, at Sondringen frembyder Vanskeligheder. Men det berettiger ikke til at løbe fra Vanskelighederne, saaledes som den moderne Afholdsbevægelse har gjort. Ogsaa Gradsforskelle kan være afgørende.

¹⁾ Se „Mässigkeit oder Enthaltſamkeit“ eine Antwort der deutschen medizinischen Wissenschaft auf diese Frage, veröffentlicht von Prof. Carl Fraenkel, Halle. Berlin 1903.

Opstillingen af Landsforbudet som Maal er et nyt Udslag af det ulyksalige Konsekvensmageri, der synes at kendetegne saa meget af Tidens politiske Tankegang. Man ræsonnerer saaledes: Alkoholholdige Drikke kan gøre Skade, det er vanskeligt bestemt at afgøre, ved hvilket Forbrug de skadegørende Virkninger begynder, følgelig maa vi hellere forbyde al Brug. Det er samme Overflade-Logik, som den, der har affødt den uheldige Betegnelse „stærke Drikke“ i vort Lovsprog, ligesom „Rusdrik“ i norsk og „rusdrycker“ i svensk. I disse Benævnelser ligger en unødige Akcepteren af Afholdsbevægelsens Betragtning af alkoholholdige Drikke som fortrinsvis Berusningsmidler. Man glemmer, at det netop er Overgangene, Graderne, der i denne Sammenhæng betyder saa overordentlig meget. Men der er ingen Grund til at hele den Del af Samfundet, der ikke er forblindet af Afholdslidenskab, skal glemme det. Fordi „Landsforbud“ er saa bekvem en Agitationsformel, saa langt lettere haandterlig end „Bekæmpelse af Alkoholmisbrug“, skal vi andre ikke lade os føre bort fra den ene naturlige og fornuftige Opfattelse, at alkoholholdige Drikke som saa mange andre Ting i denne Verden kan misbruges, og at denne Fare for Misbrug ved passende Samfundsforanstaltninger maa søges afværget. Dette er Kærnen i Afholdsspørgsmaalet, den praktiske Opgave, der skal løses.

Ud fra disse Betragtninger er der al Grund til at fæste sig ved det energiske Arbejde, der i de sidste Par Aar er gjort i Sverige for at finde en saadan Løsning paa Alkoholspørgsmaalet, at Misbrugen ude-

lukkes, uden at den legitime Brug hindres. Midlet er den individuelle Kontrol med hver enkelt Forbruger, og Ideens Fremkomst skyldes i første Linje Dr. Ivan Bratt, tidligere praktiserende Læge i Stockholm, nuværende Direktør for A/B „Stockholmssystemet“, der med Eneret for 3 Aar driver Salg i Stockholm af Brændevin. I et Foredrag, han i Efteraaret 1907 holdt i en lille Afholdsloge i Stockholm, fremkom han for vistnok første Gang med de Tanker, paa hvilket hans „System“ skulde bygges op. Foredraget vakte stærk Modsigelse — væsentlig fordi Taleren skarpt kritiserede Forbudsbestræbelserne og bl. a. udtalte, at han personlig ikke var overbevist om, at Alkoholforbruget i Sverige var for stort — regnet pr. Hoved nemlig. Om et Lands Alkoholforbrug er socialt skadeligt, beror jo ikke alene paa Forbrugets Størrelse, men navnlig paa Forbrugets Fordeling og Maaden, paa hvilken Forbruget sker. Ikke engang denne simple Sandhed kunde erkendes af den yderliggaaende Afholdsbevægelse. Senere holdt han Foredraget i Svensk Lægeforening, hvor det vakte stor Opmærksomhed, og i et Par Brochurer i Aarene 1909 og 1911 („Kan nykterhetsfrågan lösas utan totalförbud?“ og „Nykterhetspolitiska utvecklingslinjer“) redegør han nærmere for sit System. Og i de følgende Aar vækker Tanken saa megen Opmærksomhed, at Systemet den 1. Januar 1914 kunde træde ud i Livet. Virkeliggørelsen af det Bratt'ske System betegner et af de første Forsøg paa gennem et positivt, rent praktisk Ædruelighedsarbejde at løse det saakaldte Alkoholspørgsmaal, og en Redegørelse for dets Detailler og dets Gennemførelse maa derfor kunne paaregne Interesse i en Tid, hvor som

foran sagt, netop det positive Ædruelighedsarbejde er svigtet for Agitationen for at realisere et Begreb, et Princip.

Men inden en saadan Redegørelse gives, vil det være nødvendigt i korte Rids at trække op den Udvikling af svensk Lovgivning om Handel med og Udsækning af Brændevin, Vin og Øl, der har muliggjort Systemets Ikrafttræden. Uden et saadant Tilbageblik vil det ikke kunne forstås, hvorledes en enkelt Mand -- retlig og faktisk -- kan faa en saadan Stilling overfor Forbrugerne, at han har kunnet gennemføre den individuelle Kontrol, der er Systemets Grundpille, hvorledes han har kunnet gøre det uden at komme i Strid med de mange forskellige Rettigheder til Salg og Udsækning af spirituøse Drikke, som man med Forholdene i Danmark for Øje vilde forudsætte eksisterende.

En egentlig svensk Lovgivning om Handel med og Udsækning af alkoholholdige Drikke gaar saa langt tilbage som til 1855. I dette Aar udkom sammen med en ny Fabrikationslov den store „Brännvinsförsäljningsförrdning“, der fastslog de Retningslinjer, efter hvilke svensk Lovgivning om Salg og Udsækning siden har udviklet sig. Før den Tid havde Bestemmelserne om Salg af Brændevin været indeholdt i de forskellige „Brännvinstillverkningsförrdnin-gar“, der oprindelig tilstod en ret vidtgaaende Næringsfrihed baade i Henseende til Tilvirkning og Salg. Brændevinsbrænding var jo som gammel Husflidsnæring knyttet til Landbruget, og næsten alle Ejere eller Brugere af Jord kunde udøve den med Ret til at sælge i Partier paa mindst $\frac{1}{4}$ Kande (= 0,654 Liter),

fra 1815 1 Kande. Fortæring paa Stedet var dog ikke tilladt. Salg og Udskænkning fandt iøvrigt Sted fra Gæstgivergaarde, Beværtninger, Marketenderier, Brændevinsudsalg m. v., i smaa Kvanta dog kun til Rejsende (for Gæstgiveriernes Vedkommende) eller i Forbindelse med Maaltider. Nogen klar Adskillelse mellem Salg til Afhentning og Udskænkning fandtes i det hele ikke.

Allerede i 30'erne var imidlertid en bevidst Bestræbelse begyndt for efterhaanden at fortrænge de mange smaa „krogar“ (Beværtninger) fra Landdistrikterne. I en Forordning af 1835 paalægges det Landshøvdingen kun at meddele nye Rettigheder „sparsamt och efter noga omprövanda“, og inden Afgørelsen indhente de kommunale Myndigheders Udtalelse. I denne sidste Bestemmelse laa Spiren til det gennem den senere Lovgivning stadig mere og mere befæstede kommunale Selvstyre i Bevillingsspørgsmaal.

Forordningen af 1855 indførte en systematisk Deeling imellem de forskellige Salgsformer: Udskænkning, Partisalg (en gros Salg) og Detailsalg. Man ansaa nemlig dengang Værtshuslivet for det skadeligste og ønskede derfor Salg af Brændevin i mindre Partier skarpt adskilt fra Udskænkningen. I Partisalg skulde mindst sælges 15 Kander, denne Handel var iøvrigt fuldstændig fri. I Detailsalg („Minuthandel“) sattes mindste Kvantum til $\frac{1}{2}$ Kande, ved Metersystemets Indførelse i 1885 forandret og nedsat til 1 Liter. Længere turde man ikke gaa ned for ikke at gøre Fristelsen til straks i Udsalgsstedets umiddelbare Nærhed at fortære det købte for stærk. Som almindelige Betingelser for at drive Handel med eller Udskænkning af

Brændevin krævedes 1) visse personlige Kvalificationer (ikke straffet, ordentligt Levned, Færdighed i at skrive og regne m. v.), 2) Bevilling, 3) Erlæggelsen af en aarlig Afgift. I Byerne maatte Udskænkning ikke, paa Landet hverken Handel eller Udskænkning drives sammen med anden Handel.

Ansøgning om Bevilling indsendtes paa Landet inden Udgangen af hvert Aars Marts Maaned til „Kommunalnämnd“ (svarende omtrent til vore Sogneraad), der traf Bestemmelse om, hvorvidt overhovedet nye Udskæknings- eller Handelsrettigheder skulde meddeles og i bekræftende Fald hvormange og paa hvilke Steder i Kommunen Forretningerne skulde være beliggende. Sogneraadets Beslutning forelagdes derefter af Sognepræsten Kommunalforsamlingen til Erklæring. (Kommunalforsamlingen, „Kommunalstämma“, bestaar af samtlige Sognets stemmeberettigede Beboere. Paa Kommunalstämma tillægges Stemmerne forskellig Vægt under Hensyn til Skatteydelsen. Denne Forret for de større Skatteydere er dog ved senere Valgreformer begrænset saaledes, at ingen kan have over 40 Stemmer). Blev Oprettelsen af nye Forhandlingssteder afslaaet baade af Sogneraad og Kommunalforsamling, var Sagen afgjort, i modsat Fald traf Landshøvdingen den endelige Afgørelse (ogsaa naar begge Myndigheder var enige). Bevilling gaves kun for højst 3 Aar ad Gangen. Gæstgiverierne fritoges for den dem iflg. Gæstgiverforordningen af 1734 paahvilende Pligt til at udskænke Brændevin for Rejsende, medens Retten vedblivende tilkom dem. Forbrød Ejeren af et Gæstgiveri sin Udskækningsret eller afsagde sig den frivilligt, maatte den nye Gæstgiver under samme Vilkaar

som andre (jvnfr. ovenfor) søge personlig Udskænkingsret.

For Byernes Vedkommende gjorde Forordningen ingen Forandringer i de Rettigheder, der tilkom Indehavere af Beværtninger, Traktørsteder, Restauranter, Schweitzer-Caféer o. l., der var i Besiddelse af Borgerskab eller havde erhvervet særlig Bevilling til at udøve saadan Næring i et bestemt Aaremaal. Men fremtidig meddeltes ikke livsvarige Borgerskaber med Ret til Udskænkning eller Smaatsalg af Brændevin. Ny Ret i saa Henseende gaves kun som personlig Rettighed for højst 3 Aar ad Gangen — under lignende Betingelser som fastsat for Landet.

De anførte Bestemmelser tilsigtede aabenbart at muliggøre en fremtidig Regulering af Brændevinsudsalgenes Antal og Indretning m. m. efter den til enhver Tid raadende Opfattelse. Man rokkede ikke ved de før Forordningens Udstedelse meddelte Rettigheder eller Privilegier — som der staar i Forordningen, „för att ej rubba hävdvunna rättigheter och därpå grundade förhållanden“ —, men efterhaanden maatte disse jo alle falde bort (fraregnet maaske de reelle Privilegier), Lovgivningsmagten vilde dermed have det i sin Haand at ordne Salgs- og Udskækningsforholdene vilkaarligt, uhindret af Privilegier og Borgerskabs-Rettigheder.

Allerede heri ligger altsaa en Antydning af, hvorledes man nu saa mange Aar efter har kunnet indføre Monopolisering af Brændevinssalget indenfor visse Omraader. Men Loven indeholdt, gemt i en Paragraf, omhandlende et andet Spørgsmaal, ligefrem en positiv Anvisning paa en saadan Foranstaltning. Salgsafgifter (eller Næringsafgifter) havde man kendt fra 1810

— betalt med et fast aarligt Beløb efter Næringens Beskaffenhed. Nu ønskede man — for at fordyre Brændevinet og derigennem mindske Omsætningen — Afgiften sat i Forhold til det solgte. Som Grundbeløb fastsattes 8 Sk. pr. Kande solgt i Detailhandel, 12 Sk. pr. Kande udskænket Brændevin. Men da man ingen Midler havde til nøjagtigt at konstatere Omsætningens Størrelse, lod man Skattemyndighederne paaligne Gæstgiverierne paa Landet og de i Kraft af Borgerskab eller speciel Bevilling i Byerne udøvede Næringer Afgift for et bestemt Kandeantal om Aaret og foreskrev for de øvrige Rettigheder, som der efter Lovens Bestemmelser blev Tale om at meddele, den ejendommelige Auktionsfremgangsmaade, efter hvilken det Antal personlige Rettigheder, man var blevet enig om at bevilge, udbødes paa Auktion og tildeltes den eller dem, der bød Afgift for det største Antal Kander. Men — hed det videre i vedkommende Paragraf — „bildar sig i stad bolag för öfvertagande af all den minuthandel med eller all den utskänkning af brännvin, eller af bäggedera, hvilket eljest skolat på auktion därstädes utbjudes, må Magistraten . . . härom med bolaget, utan föregående auktion, sluta aftal för högst tre år i sänder“.

Denne rent subsidiære Regel, som dengang ingen lagde videre Mærke til, skulde blive Udgangspunktet for en hel Omvæltning i Formerne for og Vilkaarene for svensk Brændevinsforhandling. Naar Bolags-Institutionen, der havde sit Forbillede i nogle Forsøg hist og her paa at hæmme Brændevinshandlen (bl. a. i Falun og Jönköping), efterhaanden har vundet Indpas

i alle svenske Byer, skyldes det fortrinsvis nogle Mænd i Göteborg, der greb Idéen og i 1865 stiftede et Selskab for Brændevinssalg („icke för vinnings skull utan av välvilja för den arbetande klassen“, som det hedder i Statuterne), der ved sin Organisation og hele Virksomhed kom til at staa som Mønster for alle de andre „Bolag“, og efter hvilket Bolags-Institutionen da ogsaa har faaet Navn. Loven af 1855 havde intet nævnt hverken om Formaal eller Indretning, men i senere Lovbestemmelser bestemmes Bolagenes Opgave derhen: i Moralens Interesse og uden Henblik paa egen økonomisk Fordel at varetage Handelen med og Udskænkningen af Brændevin indenfor Byens Omraade. Alt hvad der indvandt ved Driften udover 5 % af de i Selskabet indskudte Beløb, skulde afleveres til det offentlige — ikke altsammen til Byen, da denne derved blev finansielt interesseret i saa stort et Brændevinssalg som muligt, men dels til Byen, dels til „Landstingene“ (svarende til vore Amtsraad), dels paa anden Maade til Fordel for Landbrugerne, der jo i større eller mindre Udstrækning var Kunder hos Bolagene. Iforvejen havde Byen jo Ret til en Afgift af Bolaget, fastsat under Hensyn til, hvad Rettighederne ved Udbydelse paa Auktion tilsammen kunde have indbragt i Næringsafgift. For helt at undgaa Konflikter om dette Spørgsmaal mellem By og Land og for yderligere at svække Kommunernes finansielle Interesser i Brændevinssalget, skal efter senere Bestemmelse disse saakaldte „brännvinsförsäljningsmedler“, der nu indbefatter haade Bolagenes Næringsafgifter og deres Netto-Overskud, gaa direkte i Statskassen, der atter efter visse Kriterier fordeler de indkomne (meget betydelige)

Beløb paa By- og Landkommuner. I Aaret 1913 fordeltes paa den Maade c. 15½ Mill. Kr. til Kommunerne.

I den Aarrække, der er gaaet siden 1855, har Udviklingen i Sverige paa dette Omraade da væsentligt været kendetegnet af to Ting: Landkommunernes sukcessive Inddragen af saa godt som alle Handels- og Udkænkningsrettigheder — en Følge af det mere og mere vidtgaaende kommunale Veto — og Bolags-Institutionens Indførelse i Byerne. Der er ikke Grund til i Enkelthederne at gaa denne Udvikling efter, det maa være tilstrækkeligt at anføre dens Resultater, saaledes som de foreligger i den gældende Lovgivnings Regler — „Brännvinsförsäljningsförordningen“ af 9. Juni 1905 — og træder frem i de faktiske Forhold.

Partisalg af Brændevin er vedvarende fri, men Grænsen er efterhaanden sat op fra 15 Kander til 100 Kander (c. 250 Liter). Det viste sig nemlig, efterhaanden som Adgangen til Brændevinsindkøb paa Landet besværliggjordes, vanskeligere og vanskeligere at undgaa, at Folk ved „Splejsning“ skaffede sig Brændevin ad denne Vej. Samme Ret til at forhandle i Partier paa mindst 250 Liter tilkommer Producenterne. Al anden Handel er Detailhandel — enten „Utminuteri“ (Salg til Afhentning) eller „Utskänkning“. Om Detailsalg overhovedet skal finde Sted indenfor en Kommunes Omraade bestemmes af de kommunale Myndigheder under Lensstyrelsens (Konungens befallningshafvandes) Approbation. Afslaas Forslag i saa Henseende af „Stadsfullmaktige“ eller „Allmän råd-

stuga¹⁾ i Byerne og af „Kommunalstämman“ paa Landet er Sagen afgjort. Tiltrædes, skal Forslaget til Lensstyrelsen, der kan sætte Antallet af Salgsrettigheder lavere end foreslaaet eller helt nægte, men ikke sætte det højere.

I Byerne er Overdragelsen af samtlige Rettigheder til Bolag obligatorisk; er der paa Landet Tale om at meddele Rettigheder saavel til „Utminutering“ som til „Utskänkning“, er Overdragelsen til Bolag ligeledes obligatorisk, det samme gælder, naar der alene gives Rettigheder til Utminutering. Gives der derimod kun Rettigheder til Udskänkning, kan saadanne overlades til private Personer under Anvendelse af Auktionsfremgangsmaaden.

Uden for disse Bestemmelser falder de saakaldte „tillfälliga rettigheter“, der meddeles af Lensstyrelsen enten med eller uden de kommunale Myndigheders Samtykke, det første gælder Foreninger (højest for ét Aar ad Gangen), Kuranstalter og Badesteder (for kortere Tid end et Aar og kun for spisende Gæster), det sidste Passagerfartøjer. Endvidere kan Udskänkingsret i visse særlige Tilfælde meddeles for bestemt, kortere Tid af Lensstyrelsen (f. Eks. ved Udstillinger, Fester o. l.). Endelig er de privilegerede Gæstgiveres Udskänkingsret, ligesom den paa Grundlag af Børgerkab eller særlig Bevilling i Byerne udøvede Ud-

¹⁾ „Allmän rådstuga“ er i Byerne det samme som „Kommunalstämman“ paa Landet. I større Byer vilde det af praktiske Grunde være ugorligt at lade „Allmän rådstuga“ direkte træffe Bestemmelse om de kommunale Anliggender. Her er dens eneste Opgave da at vælge „Stadsfullmäktige“, der altsaa er „Allmän rådstugas“ Repræsentanter, svarende omtrent til vore Kommunalbestyrelser.

skænkningsret, uberørt af Bestemmelserne i Loven af 1905. Men efter 1855 har jo ingen saadanne Rettigheder kunnet meddeles, og ved en Lov af 1873 blev det fastslaaet, at Gæstgiversnes Privilegier altid kun var personlige og ikke, som forud antaget i adskillige Tilfælde, „reelle“ (man støttede sig navnlig paa, at disse Rettigheder efter Loven af 1855 kunde forbydes, og at der for en eventuel ny Mand i saa Fald kun blev Tale om almindelig personlig Rettighed paa Aaremaal). Rettigheden gjaldt derefter (paa samme Maade som Tilfældet var med Borgerskab i Byerne) kun daværende Ejer og Hustru for deres Livstid, og det er da indlysende, at der kun kan være meget faa tilbage — saameget mere som man for yderligere at fremskynde Udviklingen, i 1907 vedtog en Lov om, at Gæstgivere, der frivilligt gav Afkald paa den dem tilkommende Udsænkningsret, kunde faa udbetalt en aarlig Erstatningssum af Statskassen, beregnet med 10 Øre pr. Liter af Gennemsnittet af de sidste 3 Aars Salg.

Udviklingslinjen fremgaar med megen Tydelighed af efterstaaende tabellariske Oversigt over Antallet af udøvede Rettigheder til en Række forskellige Tidspunkter. Medens endnu i 1875 det samlede Antal af Rettigheder dels til „Utminutering“, dels til „Utskänkning“ var 1 964, var det i 1913 gaaet ned til 1 339 — væsentlig som Følge af Landdistrikternes „Tørlæggelse“ for Brændevin. I 1875 udøvedes „Utminutering“ af 120 og „Utskänkning“ af 292, i 1913 var de tilsvarende Tal henholdsvis 19 og 45. Og af disse 64 Rettigheder udøvedes alene de 36 i et eneste Len, Malmøhus Len, i 15 af Sveriges 24 Len var paa Landet overhovedet ingen Rettigheder til Salg af Brændevin i

Tabel I. Antallet af Rettigheder til Salg af Brændevin i Sverige i Aarene 1875 til 1913.

	1875	1880	1890	1900	1910	1911	1912	1913
Byerne:								
1. Detailhandel	242	239	278	269	269	263	263	263
2. Udskænking:								
a. Overdr. til „Bolag“	376	686	612	598	537	537	539	533
b. Udbudt paa Auktion	235	87	24	6	—	—	—	—
c. Borgerskab	203	27	13	7	—	—	—	—
3. Særlige Udskækningsrettigheder	290	286	289	304	370	367	406	368
Tilsammen	1 346	1 325	1 216	1 184	1 176	1 167	1 208	1 164
Landet:								
1. Detailhandel	120	90	39	24	26	20	19	19
2. Udskænking:								
a. Overdr. til „Bolag“	8	7 ¹⁾	—	—	14	19	21	22
b. Udbudt paa Auktion	58	34	31	33	16	13	14	10
c. Privilegium	226	172	116	86	18	17	13	13
3. Særlige Udskækningsrettigheder	206	156	84	108	105	129	119	111
Tilsammen	618	459	270	251	179	198	186	175
Hele Riget	1 964	1 784	1 486	1 435	1 355	1 365	1 394	1 339

Kraft, og i 6 af disse fandtes ikke engang „tilfälliga rettigheter“.

Dette baade for Turistlivet og for Befolkningens egen Bekvemmelighed urimelige Resultat skyldes den Hensynsløshed, hvormed Afholdsbevægelsen, der i Sverige som her har sit største Tilhold paa Landet, har benyttet det Vaaben, der ved Lovgivningens Indførelse af Vetoret for „Kommunalstämma“ blev lagt i

¹⁾ Før 1905 havde Landkommunerne faaet en (meget lidt benyttet) Ret til ogsaa at overdrage Salgsrettighederne til Bolag.

dens Haand. Takket være Modstandernes Eftergivenhed, Utilbøjelighed til at tage Kampen op imod „den gode Sag“ og manglende Organisation, har man efterhaanden næsten overalt kunnet sætte sin Vilje igennem. Bevægelsen har et Modstykke i de i Danmark i Aarene før den ny Beværterlovs Ikrafttræden iværksatte „Kroafstemninger“. I begge Tilfælde de samme vilkaarlige og irrationelle Bevillingsnægtelser — for et Princip's Skyld.

Naar der i det foregaaende stadig er talt om Brændevinen, er Grunden den, at i svensk Beværterlovgivning det saakaldte „Tredelingssystem“ er gennemført: Brændevin, Vin og Øl er behandlet hver for sig, overensstemmende med disse Drikkes forskellige Karakter. For Vin og Øl gælder andre — og lempeligere — Regler end for Brændevin. Medens den danske Beværterlov skaber et kunstigt Begreb „stærke Drikke“, og tvinger alle Former for alkoholholdige Drikkevarer — selv de uskyldigste — ind under de samme skematiske Betingelser, har svensk Beværterlovgivning dog i den Henseende forsøgt at afpasse sig efter Livets rent praktiske Forhold, at man ikke rammer en daglig Maaltidsdrik med ringe Alkoholstyrke lige saa strengt som et Nydelsesmiddel med meget høj Alkoholprocent. I den første Halvdel af det 19de Aarhundrede herskede utvivlsomt i Sverige et meget stort Brændevinsmisbrug — tildels som Følge af den forannævnte „husbehovsbränning“, der dreves næsten overalt paa Landet —, medens omvendt Øllet dengang kun var en mindre betydelig Forbrugsartikel. I den svenske Nykterhetskommittés Betænkning er det anført, at Produktionen af Brændevin i Aaret 1855 skal have

udgjort c. 78 Millioner Liter, d. v. s. 23 Liter pr. Indbygger. Til Sammenligning tjener, at der nu drikkes omkring 6 Liter Brændevin (50 % Styrke) pr. Hoved. Man lovgav derfor først for Brændevinen — og senere for Vin og Øl, efter at Forbruget af disse Varer var steget stærkt og regulerende Forskrifter ogsaa her mentes at være paa sin Plads. I 1866 udkom den første egentlige „Försäljnings“-Lov for Vin og Øl. I den nugældende Lovgivning faar Delingen sit Udtryk i Tilstedeværelsen af to forskellige Hovedlove for Salg og Udskænkning af alkoholholdige Drikke, begge af 9. Juni 1905, den ene, „Brännvinsförsäljningsförordningen“ omhandler Brændevin, Cognac, Rom, Whisky o. l. og i det hele alle Drikkevarer med et Alkoholindhold af mere end 25 %, den anden er „Förordningen om försäljning av Vin och Øl“. De alkoholfrie Drikke har deres egen Lov: „Förordningen om försäljning af tillagade, alkoholfria drycker samt svagdricka“ af samme Dato. Grænsen mellem „svagdricka“ og almindeligt Øl er $2\frac{1}{4}$ Volumenprocent Alkohol.

Det vilde føre for vidt her ogsaa at gaa ind paa Reglerne om Forhandling af Øl og Vin. Paa samme Maade som med Brændevinen er der endnu privilegerede Rettigheder (fra før 1866), og desuden følger der med Retten til henholdsvis Udskænkning og Detailsalg af Brændevin umiddelbart Ret til henholdsvis Udskænkning og Detailsalg af Øl og Vin. Ellers kræves der baade til Udskænkning af og almindelig Handel med disse Varer Bevilling, der meddeles for højst 3 Aar ad Gangen af Lensstyrelsen efter at de kommunale Myndigheder er hørt. Men Vetoretten tilkommer her

begge de svenske Kommunalbestyrelses Afdelinger. Kun naar i Byerne baade Magistrat og „Stadsfullmäktige“ og paa Landet baade „Kommunalnämnd“ og „Kommunalstämma“ afslaar, er Sagen afgjort. Og Lensstyrelsens Beføjelse til at meddele særlige Rettigheder er her noget rummeligere end i „Brännvinsförordningen“ (Jernbanerestauranter, Restaurantvogne o. l.).

Efter at alle privilegerede Brændevins-Rettigheder var forsvundet i Byerne, sad „Bolagene“ inde ikke alene med det retlige, men ogsaa det faktiske Monopol paa Salg af Brændevin. I Lovgivningen var „Bolagenes“ Formaal bestemt paa den tidligere angivne Maade: uden Tanke for egen Fordel at regulere Brændevinssalget i Overensstemmelse med moralske og humane Krav. Enhver Reform af Salgsforholdene, der kunde sætte Bolaget i Stand til mere virkningsfuldt at arbejde i denne Retning, maatte derfor kunne gennemføres. Svaret er dermed givet paa det foran rejste Spørgsmaal om det Bratt'ske Systems retlige og faktiske Grundlag: den obligatoriske Overdragelse (efter Loven af 1905) af alle Salgs- og Udskænkingsrettigheder til Bolag, de privilegerede Rettigheders Forsvinden, Bolagenes Opgave at „endast i sedlighetens interesse at ordna och handhava detaljhandel med brännvin“. Paa dette Grundlag har det Bratt'ske System kunnet indføres.

Til Forklaring af Dr. Bratt's Fremtræden maa imidlertid endnu et Punkt belyses: Hvorledes havde Bolagene hidtil søgt at løse den Opgave, der saaledes var stillet dem? De havde med de Midler, der stod til deres Raadighed, næsten udelukkende bestræbt sig for at reformere Udskænkingsvæsnet — fordi „krog-

Tabel II. Salg af egentlig Brændevin (å 50°) fra Göteborg-Systemet i Stockholm i Aarene 1877/78—1914.
(For Aarene 1877/78—1899/00 er anført Gennemsnitstal).

Salgsaar	Salg i Liter (å 50 ^o)			Liter å 50 ^o o pr. indbygger		
	Paa Udskænkningsstederne	I Detailhandel	Til sammen	Paa Udskænkningsstederne	I Detailhandel	Til sammen
1877/78—1879/80 . . .	1 839 634	1 610 658	3 450 292	11,54	10,10	21,64
1880/81—1884/85 . . .	1 623 003	1 629 255	3 252 258	8,85	8,89	17,74
1885/86—1889/90 . . .	1 364 331	1 693 076	3 057 407	6,12	7,00	13,12
1890/91—1894/95 . . .	1 260 740	1 690 306	2 951 046	5,02	6,74	11,76
1895/96—1899/00 . . .	1 571 571	2 216 206	3 787 777	5,50	7,84	13,34
1900—1901	1 464 417	2 790 919	4 255 336	4,87	9,29	14,16
1901—1902	1 400 733	2 720 329	4 121 062	4,04	9,02	13,06
1902—1903	1 396 699	2 334 853	3 731 552	4,57	7,65	12,22
1903—1904	1 365 805	2 527 775	3 893 580	4,41	8,17	12,58
1904—1905	1 361 452	2 639 567	4 001 019	4,27	8,29	12,56
1905—1906	1 233 706	2 814 493	4 048 199	3,80	8,07	12,47
1906—1907	719 480	2 399 767	3 119 247	2,10	7,21	9,31
1/10—31/12 1907 . . .	138 262	753 132	891 394	1,00	9,05	10,71
1908	508 252	2 988 687	3 496 939	1,51	8,85	10,36
1909	500 745	2 454 691	2 955 436	1,47	7,23	8,70
1910	607 062	2 890 735	3 497 797	1,78	8,45	10,23
1911	602 618	3 148 938	3 751 556	1,75	9,10	10,91
1912	606 870	3 545 767	4 152 637	1,75	10,23	11,98
1913	467 728	3 757 135	4 224 863	1,33	10,71	12,04
1914	391 525	2 192 714	2 584 239	1,02	5,74	6,76

supningens“ uheldige Sider var det, der stærkest paa-trængte sig Opmærksomheden. Bolaget kunde enten selv drive saavel „Utminutering“ som „Utskänkning“ fra ét eller flere Lokaler efter Byens Størrelse, eller overlade én eller flere Rettigheder (men ikke alle) til private. Hvor Bolaget selv drev Udskänkningen, kunde Reformer jo umiddelbart iværksættes, hvor Udskänk-

ningen var overladt til andre (Restauratører og Beværtere paa Pladsen) kunde Indførelse af visse Reformers stilles som Betingelse for Rettighedens Opnaaelse. Og det var virkelig særdeles anerkendelsesværdige Resultater, der opnaaedes paa dette Omraade. Man leder i en By som Stockholm forgæves efter de smaa Kælderbeværtninger og Mælketoddyforretninger, vi f. Eks. kender her fra Byen. Begrebet Arbejderbeværtninger er i Stockholm store, lyse, luftige Lokaler, hvor god og billig Mad serveres, og hvor man vel kan faa Spiritus, men kun i Forbindelse med Mad.

Men under alt dette havde man ikke Øje for, at Forbruget flyttedes over paa Hjemmene. I samme Grad som Tallene for udskænket Brændevin gik ned, gik Tallene for Brændevin, solgt gennem Detailhandlen, i Vejret. Foranstaaende Tabel viser for Stockholms Vedkommende denne Bevægelse. Og paa dette Punkt er det, Dr. Bratt sætter ind med sin Kritik. Udskænkning er altid underkastet en Slags Offentlighed, de Misbrug, der her kan finde Sted, er derfor lettere at ramme; men Forbruget af det i Detailhandlen indkøbte unddrager sig enhver Kontrol. At løse Spørgsmaalet ved at udelukke visse Kategorier af Personer fra Indkøb (Forbrydere, Vanedrikkere, Fattigunderstøttede m. fl.) for bestandig eller for længere Tid, som praktiseret i adskillige Byer — det saakaldte „Svarta-list“-System — fandt Dr. Bratt bagvendt, det var ikke nok at have Rede paa dem, som ikke køber, man skulde netop have Rede paa dem, som køber. For at ramme Misbruget maa en Kontrol med hver enkelt Forbruger iværksættes. Dette er Grundtanken i det Bratt'ske System. Og bag denne Grundtanke ligger igen den per-

sonlige Anskuelse, at Forbudet er en Absurditet. Baade ved selve Foranstaltningens skrigende Uforholdsmæssighed overfor de Skavanker, der skal raades Bod paa, og ved dens ganske uoverskuelige Konsekvenser, moralsk, økonomisk, kulturelt. Det praktiske Ædrue-lighedsarbejde maa gaa ud paa at ramme Misbruget, hvor det træffes, uden at hindre det normale, maadeholdne Forbrug. Paa dette Program fik det paa Dr. Bratt's Initiativ stiftede A/S „Stockholmssystemet“ i Oktober 1913 Koncession af Stockholm Stad fra 1. Januar 1914 efter det gamle Gøteborg-System, der havde vist sig mindre tilbøjeligt til at reformere sit Detailsalg.

Hvori bestaar da Systemet?

For i Stockholm at kunne indkøbe Brændevin, Cognac, Rom, Whisky, Likør og Punsch en detail, maa man være Indehaver af en Kontrabog med Systemet, Motbok, som det hedder paa svensk. Begæring om Motbok indgives skriftligt paa en særlig Blanket, som man efter Ønske faar tilsendt. Man opgiver fulde Navn, Stilling, Fødselsaar og Fødselsdag, Bolig og hvilket af Systemets Udsalgssteder, man ønsker at benytte. Navnet skrives dog ikke paa selve Blanketten, men paa et nærmere angivet Sted paa et denne ledsagende Kort. Paa Systemets Hovedkontor søger man nu at identificere den paagældende. Her føres et Centralregister, der optager ikke alene alle Systemets nuværende og tidligere Kunder, men ogsaa saadanne Personer, som af en eller anden Grund ikke maa faa Motbok. Det er indrettet efter Karthoteksystemet og tæller i Øjeblikket langt over 100 000 Kort. Paa hver Kort findes først alle de Oplysninger

om den paagældende Person, som kan faas gennem Politiets Mandtalslister: Navn, Erhverv, Bopæl, Alder, ægteskabelig Stilling, Børneantal, Tyendehold, Huslejeløb, dernæst efter Skattemyndighedernes Opgivende den takserede Indkomst, endelig eventuelle Anmærkninger om Forbrydelser, Drukkenskabsforseelser, modtagen Fattigunderstøttelse, vitterligt Misbrug af Alkohol, manglende Evne til at ernære Familie o. s. v. o. s. v., alt efter periodiske Fortegnelser fra Fængselsvæsen, Fattigvæsen, Hjælpekasser o. l. Fremgaar det af Centralregistret, at vedkommende ikke allerede er i Besiddelse af Motbok, og at intet foreligger, som kan gøre det betænkeligt at udstede en saadan, udfyldes et Kort til Indsættelse i Registret, samtidig med at det med Begæringen følgende Kort, paa hvilket Underskriften findes, tilstilles det Udsalgssted, Motboken i Henhold til Vedkommendes Ønske kommer til at lyde paa. Kort og Motbok forsynes med Litra og Nummer-Betegnelser. Ingen faar dog Motbok, som ikke er fyldt 21 Aar eller som har Bopæl paa et Sted, hvor Spirituosa ikke maa medbringes (Kaserner, Fattiganstalter o. l.).

For Kvinder er det i Almindelighed ret besværligt at faa Motbok. Til gifte Kvinder udleveres som Regel ikke Bog — Husfaderens forudsættes at skulle dække Husstandens Behov — og til ugifte Kvinder eller Enker først efter nærmere Undersøgelse, der bl. a. er rettet paa Vedkommendes Beboelsesforhold, Erhvervs- og Indtægtsforhold m. v. Det har nemlig vist sig, at de til Kvinder udstedte Motbøger i stor Udstrækning blev brugt til Indkøb til mandlige Bekendte. Kvinder er altsaa ikke fri for at være lidt „fordægtige“ Personer i

Stockholmssystemets Øjne. Hvor et legitimt Behov virkelig skønnes at foreligge, opgiver Vedkommende ofte paa Forespørgsel, at hun blot ønsker at kunne købe f. Eks. 1 Liter Cognac ell. lign. engang imellem ved festlige Lejligheder, 1 Liter eller 2 om Maaneden o. s. v., og i Overensstemmelse hermed meddeles da Rekvirenten, at hendes Indkøbsret fastsættes til et vist begrændset Kvantum pr. Maaned eller Aar, hvorom samtidig Underretning udgaar til Udsalgsstedet. Fuld Indkøbsret faar som Regel heller ikke unge Mennesker over 21 Aar, som boer hos Forældrene, navnlig naar de ikke har selvstændig Stilling, altsaa f. Eks. Studenter.

Indkøb paa Motboken foregaar paa den Maade, at man henvender sig i det Udsalgssted, ens Motbok lyder paa, og alleverer en af de i Bogen anbragte Rekvisitionsblanketter egenhændigt underskrevet. Underskriften sammenlignes af den ekspederende Dame med det foran omtalte paa Udsalgsstedet opbevarede Kort, paa hvilket man ved Begæringen om Motbok skrev sit Navn. Disse saakaldte „Utminuteringskort“ er ordnet efter Nummer og findes derfor hurtigt — Nummer paa Kort, Motbok og Rekvisitionsblanket skal jo stemme overens. Er Underskriften i Orden, afstemples paa nogle dertil indrettede Blade bagerst i Bogen det købte Kvantum samt Dato — og Kunden opgiver, hvilken Art Spirituosa der ønskes, herefter retter Betalingen sig, og imod Fremvisning af kvitteret Rekvisitionsblanket faar man endelig Varen udleveret. Motboken udviser altsaa altid umiddelbart, hvornaar der sidst er købt, og hvormeget der er købt. For Indkøb paa almindelig Motbok gælder fra 1. Januar 1916, at der mellem hvert Indkøb af 1 Liter normalt

skal forløbe 6 Dage; efter to Dages Forløb kan dog allerede faas $\frac{1}{3}$ Liter, efter fire Dages Forløb $\frac{2}{3}$. Efter tolv Dages Forløb udleveres 2 Liter, efter atten Dage 3 Liter — mere kan ikke købes paa éngang. For hele Aaret er Indkøbsmængden 60 Liter. Folk med store Husholdninger kan faa udleveret en saakaldt Partibog¹⁾, paa hvilken de 60 Liter kan udtages i indtil fire større Poster i Løbet af Aaret. Og vil man nøjes med ialt 30 Liter om Aaret, kan man faa helt „fri Udtagesret“ (den saakaldte „halva partiboken“). Motboken er strængt personlig — heraf følger, at man alene maa udtage sit og sin Husstands Behov, selv om dette ikke dækker hele den tilladte Indkøbsmængde.

Stockholmssystemet driver Detailsalg fra 22 Udsalgssteder Byen over, men desuden har en Del private Vinhandlere fra det gamle Bolags Tid overladte Rettigheder til Salg af Spirituosa, som er fornyede af Stockholmssystemet. Indkøb hos disse er imidlertid ogsaa betinget af Motbok (naturligvis kun for Brændevin, Cognac m. v.), men nogen Navnekontrol kan ikke føres her, og de modtagne Rekvisitionsblanketter sorteres da daglig og sendes ud til de respektive Udsalgssteder, hvor man hurtigt ser, om Misligheder har fundet Sted (f. Eks. paa den Maade, at en uberettiget har underskrevet Blanketten). Om Inddragelse af Motböcker

¹⁾ Partibogen har afløst den først benyttede Stjernemotbok, der udleveredes til Folk i større Samfundsstillinger og gav praktisk talt ubegrændset Indkøbsret. Den berettigede Kritik, som denne Klasse-
deling af Borgerne gav Anledning til, har vel fremkaldt Forandringen.

udgaar omvendt ufortøvet Meddelelse til de private Spirituosahandlende.

Detailsalget, „Utminuteringen“, er den ene Side af Stockholmsystemets Virksomhed, den anden er Udskænkningen. Skønt det gamle Bolag, som omtalt, her har gennemført store Reforme, har Dr. Bratt, der er en meget initiativrig og meget rastløs Mand, ikke villet hvile sig paa Forgængernes Laurbær. Næsten alle de Udskækningslokaler, der overtoges fra det gamle Bolag, er efterhaanden blevet moderniseret og smagfuldt udstyret. Ved Udgangen af 1915 drev Stockholmsystemet Udskænkning paa 21 „Folkrestauranter“ — overalt store, rummelige Lokaler, holdt i lyse, friske Farver (ligesaa veludstyrede og tiltalende er forøvrigt mange af Systemets Udsalgslokaler — Dr. Bratt er ikke for ingen Ting ogsaa Æstetiker). Overalt serveres fortrinlig Mad for en billig Penge, man kan for 25 Øre faa en Portion Suppe, for 40—65 Øre Kød- eller Fiskeretter. Det er naturligvis ikke, hvad man kalder for fin Mad, men det er Mad tillavet af første Klasses Varer, og den udmaales i rigelige Portioner. Men til Maden kan kun faas 1 „Sup“, i Middagstiden dog 2 (nu maa det erindres, at en svensk „Sup“ ikke modsvarer det danske Begreb en Snaps — en „Sup“ er næsten dobbelt saa stor). Til Maden kan man endvidere faa Øl, og til Kaffen bagefter Cognac — ét Glas, hvis man har drukket Øl, ellers 2. Saa alt i alt er det Kvantum Spirituosa, man kan faa, ikke ringere, end at man nok med lidt god Vilje kan klare sig. Men to Mennesker kan altsaa ikke sætte sig hen ved et Bord og drikke f. Eks. en Flaske Cognac sammen. Det lader sig ikke gøre. Paa de fleste

af Restauranterne driver Systemet selv ogsaa Madlavningen, paa nogle har Madservingen været udøvet af et paa lignende Principper som Systemet baseret særligt Selskab: A/B „Stockholms Folkrestauranter“, der imidlertid nu er opløst, grundet paa økonomiske Vanskeligheder — en Bekræftelse paa den ofte fra Restauratørkredse fremsatte Paastand, at det er yderst vanskeligt at basere Restaurationsdrift alene paa Mad, naar denne da skal være baade god og billig. Et nyt Selskab forsøger nu at føre Folkrestauranternes Virksomhed videre under lidt andre Former.

Kommer man som fremmed til Stockholm og tager ind paa et Hotel og spiser sin Mad paa de almindelige Restauranter, vil man slet ikke mærke, at der findes noget „System“. Næsten alle de saakaldte „bedre“ Restauranter (og Hotellerne) har nemlig „öfverlåten rättighet“ — som foran omtalt behøver Bolagene jo ikke at drive al Handel og Udskænkning selv. Og ligesom der er „overladte Rettigheder“ til Detailsalg af Brændevin, er der „overladte Rettigheder“ til Udskænkning. De for Arbejderrestauranterne gældende forskellige Begrænsninger med Hensyn til Adgangen til at faa Spirituosa, findes ikke paa de øvrige Restauranter, dog at Brændevin kun serveres i Forbindelse med Mad. Man kan sige det er udemokratisk, men det har sikkert været nødvendigt for ikke altfor stærkt at udfordre den offentlige Mening. Paa Arbejderrestauranterne har man jo desuden fra gammel Tid været vant til regulerende Bestemmelser med Hensyn til Udskænkning, Lukketid m. v. (Systemets Udskækningslokaler lukker nu Kl. 9 Aften).

De private Restauratører er igennem deres Over-

dragelseskontrakt (og forøvrigt ogsaa igennem „Brännvinsförsäljningsförordningen“ af 1905) forpligtet til at tage hele deres Forbrug af Spirituosa (Vin og Øl er stadig udenfor Systemets Virksomhed) fra Systemet. For imidlertid at begrænse den privat-økonomiske Interesse i, at Salget af Spirituosa bliver saa stort som muligt, er den ejendommelige Bestemmelse indført af Dr. Bratt, at hver Restauratør til den af Systemet fastsatte en gros Pris kun kan faa saa stort et Kvantum af hver Varesort, som svarer til Gennemsnittet af de sidste 3 Kalenderaars¹⁾ Salg af Varen. Alt hvad der udover dette — den saakaldte „Kontraktskvantitet“ — maatte ønskes, betales med samme Pris, som den til hvilken Varen udskænkes, altsaa uden Fortjeneste. Bestemmelsen har naturligvis ikke været velset af Restauratørerne.

Et System, som det foran skitserede, der griber saa dybt ind i Folks Privatliv, har selvfølgelig ikke kunnet gennemføres uden adskillige Bryderier. Ikke for intet er Dr. Bratt en af Sveriges mest omtalte — og omstridte — Mænd. Igennem to Aar har det Bratt'ske System været et taknemmeligt og aldrig opslideligt Emne for svensk Vid og Tegnekunst, for Revueforfattere og Revue-skuespillere. Og det skal ogsaa indrømmes, at det har sine saarbare Punkter. Men skal en uhildet Bedømmelse forsøges, maa det i hvert Fald ikke glemmes, at hvad der for en dansk Opfattelse synes paa-trængende og formynderagtigt, i Sverige virker mindre

¹⁾ Til Grund for Beregningen lagdes i 1914 Salget i Aarene 1910—12 (endelige Tal for 1913 forelaa endnu ikke). Ved Beregningen for 1915 toges Hensyn til Salget i 1913. Fremtidig vil disse Aars Salg stadig blive lagt til Grund for Beregningen

stødende, fordi det er fremgaaet af en historisk Udvikling, der med en vis naturlig Følgerigtighed har ført til dette Resultat. Fra det gamle Gøteborg-Systems Virksomhed, fra Bestræbelserne for at faa Befolkningen væk fra „krog“-Livet, fra de gentagne Lovgivnings-Indgreb i Brændevinshandel og Udskænkning har Vejen ført til den individuelle Kontrol.

Det først iøjnefaldende ved Systemet er dets tilsyneladende Omstændelighed. I Praksis er det dog knapt saa slemt, som man skulde tro. Hovedkontoret kræver naturligvis et stort Personale, og Administrationen er vist nok i det hele ikke billig. Hvad der har Interesse for Publikum er særlig Ekspeditionen paa Udsalgsstederne, og den gaar egentlig let fra Haanden. Selv en Lørdag, hvor Travlheden er stor, navnlig i Tiden Kl. 2—5 Eftm. (der lukkes altid Kl. 5), gaar Strømmen af Kunder jævnt og stadig fra Navnekontrollen til Afstemplingssted og Kassekontrol og til Vare-Udlevering. Paa Udskænkingsstederne synes de forskellige Bestemmelser om Antallet af Snapse og Cognac'er heller ikke at volde videre Besvær. Reglerne er efterhaanden gaaet ind i Publikums Bevidsthed.

Fastsættelsen af Maksimalgrændserne for Indkøb er et vanskeligt Punkt. Oprindeligt var der intet bestemt om Hyppigheden af Indkøbene, men Følgen var, at en Mængde Mennesker i Løbet af de første 8 Dage af hvert Kvartal indkøbte hele den for Kvartalet foreskrevne Mængde. En Liter den første Dag, tre den næste, saa en, saa to og saaledes videre, hvorved man netop fik et Forbrug, der havde Karakter af Misbrug, m. a. O. modvirkede sit eget Formaal. Ved Reglen om et vist Antal Dage mellem hvert Indkøb faar man „det

jævne Forbrug“, Motboken kan „strække til“. Om 15 Liter i Kvartalet iøvrigt er passende eller ikke passende, kan der naturligvis diskuteres om. Drejede det sig blot om almindelig Brændevin, maatte Indkøbsmængden vistnok siges at være tilstrækkelig. Men de 15 Liter skal ogsaa dække Forbruget af Cognac, Whisky, Likør og — ikke at forglemme — Svenskernes yndede Punsch (der ganske vist paa Grund af sit ringere Alkoholindhold kun medregnes for Halvdelen af det indkøbte, altsaa 1 Liter Punsch afstemles som $\frac{1}{2}$ Liter Spiritus). For en nogenlunde stor Husholdning med megen Selskabelighed kan det være vanskeligt nok at klare sig. I særlige Tilfælde kan dog som Regel Tilladelser til Ekstra-Indkøb opnaaes. Men heri ligger naturligvis en Fare for Vilkaarlighed. Naar X kan opnaa Begunstigelser, hvorfor saa ikke ogsaa Y. Spørgsmaalet fører ind paa en af de uheldigste Sider ved System-Monopoliseringen: den overordentlig store Magt, der lægges i en privat Mands Haand. Folk kan finde sig i at bøje sig for en ubehagelig Afgørelse, naar den fældes af en offentlig Myndighed. Men der hører stor Resignation til at finde sig i en privat Aktieselskabs-Direktørs Kendelse i samme Retning. Systemdirektøren afgør om Motbok overhovedet kan tildeles, om ens Indkøbsret eventuelt skal begrændses, han kan uden videre inddrage ens Motbok o. s. v. o. s. v. Appel til højere Myndigheder kan som Regel ikke føres¹⁾. Man

¹⁾ Bolags-Institutionen i Sverige er ganske vist i det hele underlagt „Kontrolstyrelsen“, en kollegial Embedsmyndighed, under hvilken Øl og Brændevinsbeskatningen m. v. hører, men denne udøver kun et mere almindeligt Tilsyn med Bolagene, navnlig den økonomiske Side af disses Virksomhed.

kan maaske anlægge Proces imod Systemet og paastaa sig Motbok udleveret, men det er jo ikke enhvers Sag at gaa den Vej. Fra Tilhængernes Side anføres, at en Domstols Afgørelse af disse Spørgsmaal altid vilde blive ganske formel — medens Systemet i Tvivlstilfælde vil være i Stand til i en ganske anden Grad at tage Hensyn til de konkrete Forhold. Det er jo netop gennem stærk Individualisering, at Misbrugerne kan sondres ud.

Systemdirektørens store Myndighed er en svær Anstødssten for den offentlige Mening. Og det vilde være overdrevent at paastaa, at Systemet i det hele er populært. Det føles ydmygende at skulle, som Svenskerne siger, „tigge Bratten om en sup“. Og Indkøbsreglerne i sig selv virker jo ogsaa irriterende paa mange — enten fordi de er overbeviste Individualister, som føler ethvert Indgreb i deres Selvbestemmelsesret utaaleligt, eller fordi deres Behov er større end det tilladte. Men meget af Upopulariteten paadrager Bolaget sig ganske vist ogsaa uden Skyld. En Mand faar f. Eks. sin Bog inddraget paa Grund af Misbrug af Spiritus (Drukkenskab paa offentlig Sted ell. lign.), han ved, at Kammeraten har begaaet det samme, men dennes Motbok er ikke inddraget — fordi det tilfældigt ikke er kommet til Systemets Kundskab. En ung Pige faar sin Motbok inddraget, efter at hun et Par Kvartaler i Træk har udnyttet hele sin Indkøbsret. Det viser sig nemlig, at hendes Forlovede, der formodentlig ikke maa have nok i egen Motbok, køber paa hendes Bog. Eller en rar og „treflig“ gammel Gumma, hvem ingen har hørt noget ondt om, nægtes Motbok. Hendes Indtægt er saa ringe, at Systemet mener, hun intet

Behov for Spirituosa kan have. Alle disse bliver smaa Centrer for Misfornøjelse, ingen af dem har Forudsætninger for at anstille almene Betragtninger, der kunde føre til Forstaaelse af Systemets Handlemaade. Og Aviserne applauderer villigt og aftrykker alle indsendte Klager. Om saa Dr. Bratt var en Engel fra Himmelen og Systemet det fuldkomneste i Verden, vilde der være Utilfredshed. En Systembolagsdirektør vil altid blive en Mand, som det er en selvfølgelig Ting, at der skal skydes paa.

Spørger man om Systemets Virkninger, kan henvises dels til Bevægelsen i „Fylleriförseelser“ siden Motboks-Kontrollen indførtes, dels til Tabel III, der viser Forskydningen i Systemets Salg Maaned for Maaned i Aarene 1912, 1913 og 1914. Antallet af „Fylleriförseelser“ var i Aarene 1901—1911 gennemsnitligt c. 15 500, i 1912 c. 16 800 og i 1913 c. 17 700. I 1914, det første Aar under Motbok-Kontrollen, sank det til 11 900. For 1915 er Tallet 11 300. Og paa „Katarina Sjukhus“, hvor Delirister indlægges, modtages nu gennemgaaende 30—40 Patienter pr. Maaned mod før 50—60. Nedgangen i Salget har da ogsaa gennemgaaende været 50 % baade for Utminuterings og Udkænkningens Vedkommende — og dog har Systemet lige til for kort Tid siden (1. Januar 1916) virket under ret ugunstige Forhold. Enhver har kunnet tage til Søderköping, Vaxholm og omliggende Steder og forsyne sig, idet Systemets Kontrolomraade kun var Stockholms Kommune. Forsendelsen af Cognac o. l. fra Forhandlere ude i Landet til Stockholmske Forbrugere har ogsaa i stort Omfang fundet Sted.

Tabel III. Salg af Spirituosa i Liter fra Systemets egne Udsalgs- og Udskænkingssteder i Aarene 1912—14 og fra de private Spirituosahandlende i Aar 1914.

Maaned	Detailhandlen						Udskænkningen				De private Spirituosahandlende i 1914			
	1912		1913		1914		1912		1913		1914		I Procent	Deraf Punsch ⁴⁾
Januar ...	357 900	373 800	428 400	54 600	+15	62 100	43 200	47 550	+4 350	+10	100 660	34 423		
Februar ...	351 700	362 300	421 555	59 255	+16	62 400	42 200	42 900	+700	+2	114 111	35 192		
Marts ...	376 117	426 624	245 634 ¹⁾	180 990	-42	61 581	47 368	62 428	+15 060	+32	146 888	36 009		
April ...	381 939	400 952	193 344	207 608	-52	65 838	53 477	58 335	+4 858	+9	189 937	39 627		
Maj ...	390 015	415 147	199 051	216 096	-52	69 628	47 153	68 457	+21 304	+45	222 614	49 883		
Juni ...	390 841	355 223	156 456	198 767	-56	60 481	46 063	63 282	+17 219	+37	294 131	51 029		
Juli ...	357 663	388 973	198 559	190 414	-49	65 753	47 799	63 174	+15 375	+32	109 914 ²⁾	48 276		
August ...	397 552	416 906	199 534	217 372	-52	71 335	51 519	20 412 ³⁾	+31 107	+60	173 417	55 907		
September	376 637	411 548	194 624	216 924	-53	79 690	54 709	17 448	+37 264	+68	214 800	62 387		
Oktober ...	417 449	447 405	233 050	214 355	-48	82 567	61 908	23 027	+38 881	+63	186 362	72 451		
November	423 200	428 755	210 438	218 317	-51	42 305	50 810	20 820	+29 990	+59	234 471	125 822		
December .	498 935	571 230	281 965	289 262	-51	42 693	51 580	21 932	+29 648	+58	365 316	142 463		
Summa	4 719 948	4 998 863	2 962 610	-2 036 253	+41	766 371	597 786	509 765	+88 021	+15 2	352 651	753 469		

¹⁾ Først i Slutningen af Februar 1914 kunde Motboks-Kontrollen træde i Kraft.

²⁾ I Begyndelsen af August 1914 traadte de forskellige Begrænsninger med Hensyn til Udskænkningen i Kraft.

³⁾ Fra 1. Juli 1914 indførtes ogsaa Motboks-Kontrol hos de private Spirituosahandlende.

⁴⁾ Punsch blev først underlagt Kontrol fra 1. Januar 1915.

Fra 1. Januar i Aar er dette imidlertid ophørt. Ifølge en i 1915 vedtagen Lov (der fremtræder som Tillæg til „Brännvinsförsäljningsförordningen“ af 1905) har Systemet fra det nævnte Tidspunkt Eneret paa Forsyningen indenfor sit Omraade. Samtidig er imidlertid alle Sveriges øvrige Bolag paa samme Maade blevet anvist visse Kontrolomraader med Eneret paa Forsyningen indenfor disse. En hel Række af Bolagene har nemlig i det sidste Par Aar enten med Dr. Bratt's System som Forbillede eller med Forbillede i det af Direktør Andrée udformede, i Gøteborg praktiserede lempeligere System, indført individuel Kontrol, og man ønskede nu at trække Linjerne klart op, at hindre, at det enkelte Bolag greb ind i det andets Virksomhed og eventuelt gjorde den indførte Kontrol illusorisk.

Fra 1. Januar 1916 er da hele Sverige inddelt i Kontrolomraader — ialt 105. Indehavere af Ret til Salg af Brændevin til Afhentning („Utminutering“) maa kun sælge til Personer, bosatte indenfor det Kontrolomraade, i hvilket Udsalgsstedet er beliggende. Og det er paalagt samtlige Bolag fra samme Tid at indføre individuel Kontrol — uden at dog noget bestemt System er foreskrevet. Men Kontrolstyrelsen har opstillet nogle „Minimumsfordringer“, der nærmest er bygget over det Bratt'ske System.

Fra 1. Januar er altsaa Kredsen sluttet, hvert Bolag har nu fuldstændig Eneraadighed over Tilfredsstillelsen af Forbruget indenfor sit Omraade. Der vil ikke længere være nogen Udvej for at undgaa System-Kontrollen. Import til private kan ikke finde Sted, og i Parti-handelen maa selv nok saa store Kvanta kun sælges til Videreforhandling.

Betingelserne vil dermed ogsaa være givet for en Vurdering af, hvad hele Systemvæsnet er værd. I Løbet af en Aarrække vil det vise sig, om det Bratt'ske System formaar at løse den stillede Opgave: at hindre Alkoholmisbrug, og om det kan gøres, uden at Systemet tvinges ind paa altfor mange, ogsaa det legitime Brug generende Forholdsregler? Vi vil faa det at se. Men hvad man end kan mene om Systemet — med hele den doktrinære og golde Forbudsagitation for Øje, aftvinger det en Respekt som et alvorligt Forsøg paa at gøre et positivt Arbejde til Ædruelighedens Fremme. Det synes i sig selv beklageligt, om den Slags Udveje skal forsøges, men, som sagt, det er dog i alle Tilfælde en positiv Indsats i Spørgsmaalet om Forhindring af Alkoholmisbrug. Aldrig har Afholdsbevægelsen maaske derfor med saa stor Tydelighed vist, hvor langt den er kommet bort fra det, der er dens Idé, dens Indhold, dens „raison d'être“, som da den i Stedet for at støtte dette alvorlige Arbejde, stillede sig i Opposition til det. Det har den nemlig gjort. Og hvorfor? Fordi Lederne af den yderlig-gaaende Afholdsbevægelse meget vel forstaar, at i samme Omfang som det skulde lykkes Dr. Bratt at gøre Misbrug af Alkohol til en Undtagelse, i samme Grad tages Grunden ogsaa bort under Fødderne paa Forbudskravet. Men dette, som man skulde tro, var den fra et afholdsvenligt Synspunkt ønskværdigste Tilstand af alle, at Misbrug af Alkohol forekom saa sjældent, at der ikke var Grund til videre Foranstaltninger, ønskes netop sidst af alt.

Forbudet, der skulde være et Middel, et yderste

Nødmiddel for at fremkalde det, man kræver, et ædrueligt Folk, er nu blevet et Maal i sig selv, som man tilstræbte, selv om man ad andre Veje kan sikre Ædrueligheden. Dette er Afholdsbevægelsens Karikatur.
